

„კაცი ტანჯვისათვის არის გაჩენილი“ - ლიტერატურულ-ფილოსოფიური ასპექტები

შიოშვილი ირმა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კახაშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.18>

აბსტრაქტი. წინანდებარე სტატიაში განხილულია „ტანჯვის იდეა“ როგორც შემოქმედისა და ლიტერატურული პერსონაჟების ცხოვრების აუცილებელი ნაწილი. შემოქმედის სულიერი სამყაროს შესწავლა ერთ-ერთი გამორჩეული საკითხია. ყოველთვის ხდებოდა მწერლების, მხატვრებისა თუ მუსიკოსების ბიოგრაფიის სიღრმისეული შესწავლა და დასტურდება, რომ მათ ნაწარმოებებში ავტორის ცხოვრებისეული მოვლენები და პირადი ტკივილები სერიოზულ გავლენას ახდენენ. ნაშრომში გამოკვეთილია მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართველი ფილოსოფოსისა და ლიტერატორის, კონსტანტინე კაპანელის ნააზრევი, რომელმაც სერიოზული შრომები მიუძღვნა „ტანჯვის იდეას“ და თვლის, რომ შემოქმედების მთავარი განმსაზღვრელი მხოლოდ პირადი შეხედულებებია. სტატიაში გაცხადებულია, რომ ყველა შემოქმედი თავისებურ, საკუთარ ტანჯვის გზას გადის. არ არსებობს დალხენილი, უდარდელი შემოქმედი. თუნდაც მე-19 საუკუნის ქართლ ლიტერატურაში, სადაც ყველა შემოქმედმა თავისი „წყევლა-კრულვიანი“ გზა გაიარა; ხალხის სიყვარულთან ერთად საშინელი დარტყმებიც გადაატანინა ცხოვრებამ ან სულაც ვეღარ გაუძღეს ამ წუთისოფლის უკუღმართობას.

სტატიაში განხილულია, ასევე, საკითხი ლიტერატურული პერსონაჟის შესახებ. კერძოდ, შეიძლება გახდეს თუ არა ის გმირი, მკითხველის საყვარელი და მისაზამი, თუ ტანჯვას არ გაივლის? თითქმის შეუძლებელია აღმოაჩინოთ ლიტერატურული პერსონაჟი, რომელსაც ტანჯვის გარეშე შეიყვარებს მკითხველი. ილია ჭავჭავაძის არჩილიც კი („ოთარაანთ ქვრივი“), რომელიც „კეთილი“ თავადი იყო, მხოლოდ მას შემდეგ ხდება საყვარელი პერსონაჟი, რაც გიორგიზე დარდს იწყებს და იტანჯება მისი ხვედრით თუ არსებული უთანასწორობით. სტატიაში იკვეთება, რომ თითქმის შეუძლებელია აღმოაჩინოთ ლიტერატურული პერსონაჟი, რომელსაც ტანჯვის გარეშე შეიყვარებს მკითხველი. მათი სულიერი სამყარო უფრო ლამაზი ხდება, რაც უფრო იტანჯებიან ისინი.

თითქმის არ მოიძებნებიან პერსონაჟები, რომლებიც მოსვენებული ცხოვრებით

ცხოვრობენ, დროს უდარდებლობაში ატარებენ და ისინი მკითხველის საყვარელი გმირები იყვნენ. სტატიაში მოხმობილი ლიტერატურული პერსონაჟები იტანჯებიან თავს დატეხილი უბედურებებით, თუმცა ყველა მათგანი ზე-კრიტიკული მდგომარეობის დროს ავლენს მაღალ მორალურ ღირსებებს და რჩება ადამიანად.

სტატიაში გაცხადებულია, რომ შემოქმედი, როგორც თავად, ასევე თავისი პერსონაჟები, ტანჯვის გრძელ გზას გადიან, და ეს ხელს უწყობს გამოიწროოს მათი სული. სარწმუნო გახდა, რომ ტანჯვა ჭეშმარიტი ხელოვანის აუცილებელი თანმდევეია, თუმცა გამოიკვეთა, რომ მხოლოდ ის პერსონაჟები რჩებიან ჩვენს ცნობიერებაში, ცხოვრების მასწავლებლებად, რომლებსაც უდიდესი ტანჯვის გადატანა უწევთ.

საკვანძო სიტყვები: „ტანჯვის იდეა“, კონსტანტინე კაპანელი, შემოქმედის ტანჯვის გზა, მე-19 საუკუნის ქართული ლიტერატურა; პერსონაჟის ტანჯვის აუცილებლობა.

შემოქმედი და მისი მხატვრული ნააზრევი ყოველთვის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მკითხველთა და მკვლევართა ფართო მასებში. მრავალმხრივ ხდება მათი კვლევა და სხვადასხვა კუთხით წარმოიჩენა, თუმცა, დავის გარეშეა ის ფაქტი, რომ შემოქმედის სულიერი სამყაროს შესწავლა ერთ-ერთი გამორჩეული საკითხია. ყოველთვის ხდებოდა მწერლების, მხატვრებისა თუ მუსიკოსების ბიოგრაფიის სიღრმისეული შესწავლა და დასტურდება, რომ მათ ნაწარმოებებში ავტორის ცხოვრებისეული მოვლენები სერიოზულ გავლენას ახდენენ.

უმეტეს შემთხვევაში, ძნელია იპოვო შემოქმედი, რომელიც თავისი ნაწარმოებებით და პიროვნული ღირსებებით გამოირჩევა და სერიოზული შინაგანი ტკივილები არ განუცდია ცხოვრების გზაზე. მე-19 საუკუნის ქართული ლიტერატურაც ხომ ასე იწყება_დიდი სულიერი ტანჯვის გამოძახილია რომანტიკოსთა მთელი შემოქმედება. ისინი ღელავენ, ფიქრობენ, ებრძვიან თავიანთ არსებაში შეჩენილ ბოროტს და ასე წარმოგვიდგებიან ღირსეულს პიროვნებებად.

საკითხს მუდმივად ეხებოდნენ სხვადასხვა მიმართულების მკვლევარები, თუმცა, საინტერესოა მეოცე საუკუნის დასაწყისის ერთ-ერთი ქართველი ფილოსოფოსისა და ლიტერატორის, კონსტანტინე კაპანელის ნააზრევი, რომელმაც სერიოზული შრომები მიუძღვნა „ტანჯვის იდეას“ და საინტერესო შეხედულებას დაუდო საფუძველი.

კონსტანტინე კაპანელი წერს: „ადამიანი მოწაფეა და ტანჯვა მისი მასწავლებელი; სისხლით იწერება ისტორია და ცრემლებით ირეცხება საუკუნეები; რაც არის, ყველაფერი ტანჯვამ შექმნა ან ვინც იტანჯება, ის მარადიულს ხედავს წარმავალში.

ტანჯვაში სულს ნათელი ეფინება; ქარიშხალი და ვნება სულს ღვთაებისკენ ეძახის; ძველი ღმერთები და გმირები, ტაძრები და კერპები ტანჯვის შემოქმედებაა“ (კაპანელი, 189).

1912 წელს კონსტანტინე კაპანელი აქვეყნებს მოსაზრებებს, რომელშიც ავტორი ნიციშვს იდეებზე დაყრდნობით ცდილობს ქართულ ლიტერატურაში მოძებნოს

ზეკაცის იდეა. ამ თემას მან წერილების სერიაც მიუძღვნა სათაურით: „ტანჯვის იდეა და ზეკაცის პოეზია ქართულ ლიტერატურაში“. აღნიშნული საკითხის განხილვისას ე. კოდუა აღნიშნავს: „ავტორს [კ. კაპანელს] ისტორიული ყოფიერების, ისე როგორც ინდივიდის, აუცილებელ თანამგზავრად მიაჩნია ტანჯვა. ჩვენს ყოფიერებაში მთავარი სიცოცხლეა, ის კი არ არსებობს ბრძოლისა და ტანჯვის გარეშე. რაც უფრო ღრმად დასმული ტანჯვის წერაქვი, მით უფრო ძლიერია ბედის დარტყმა და მით უფრო ლამაზად ყვავის ცხოვრება, მით უფრო ფართოა შემოქმედებითი აკორდი. ადამიანი სხვა არაფერია თუ არა „განცდათა და ვნებათა, სევდის, მოწყენილობის, სიყვარულის და სიძულვილის სამყარო“ ადამიანი განცდათა ერთობლიობაა, რომელიც აღვივებს სოციალური ცხოვრებას“ (კოდუა, 21).

როდესაც თვლიან, რომ შემოქმედზე გარემო პირობები ახდენს გავლენას და არსებული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება იყო განსაზღვრელი მისი შემოქმედების მთავარი მოტივებისთვის, ასეთი რამ მიუღებლად მიაჩნია კ. კაპანელს. ის უპირისპირდება კიდევ ამ მოსაზრებას და შემოქმედების მთავარ განმსაზღვრელად მხოლოდ ავტორის პირად შეხედულებებს თვლის. ე. კოდუას აზრით: „კაპანელი არ ეთანხმებოდა შემოქმედების ახსნას სოციალური ვითარებით. მას სულ არ მიაჩნდა, რომ ბარათაშვილის ტანჯვა ქართველი ხალხის სოციალური და პოლიტიკური ავბედითობით იყო გამოწვეული. ის თვლიდა, რომ შემოქმედებისათვის განმსაზღვრელი ავტორის პირადი განცდები იყო. „პოეტური შემოქმედების ერთადერთი შესაძლებელი და საიმედო მეთოდი პოეტურ განცდათა ფსიქოლოგიური ანალიზია. უშუალო განცდები არის პოეტური შემოქმედების საფუძველი“ (კოდუა, 24).

ზემოთ მოხმობილი მოსაზრებებიდან გამომდინარე, ტკივილიანი ცხოვრების გზა საჭიროც კი არის შემოქმედისთვის. მართლაც, ყველა შემოქმედი თავისებურ, საკუთარ ტანჯვის გზას გადის. არ არსებობს დალხენილი, უდარდელი შემოქმედი. გადავხედოთ თუნდაც მე-19 საუკუნის ქართულ ლიტერატურას ყველა შემოქმედმა თავისი „წყევლა-კრულვიანი“ გზა გაიარა; ხალხის სიყვარულთან ერთად საშინელი დარტყმებიც გადაატანინა ცხოვრებამ ან სულაც ვეღარ გაუძლეს ამ წუთისოფელის უკუღმართობას.

„დოსტოევსკის, ნიცშეს, ბარათაშვილის, ვაჟას და მრავალი სხვა მოაზროვნის დამოწმებით კაპანელს სურს დაგვარწმუნოს, რომ „ტანჯვის იდეა წითელ ზოლად გასდევს კაცობრიობის მთელ შემოქმედებას. ტანჯვა განსაზღვრავს საგანთა მეტაფიზიკურ ღირებულებას და ადამიანის გონი შეყავს კოსმიური არსების ყველაზე ბნელ შინაგანობაში ტანჯვა გარდაქმნის ერთ ყოფიერებას მეორედ, მას გადააქვს ყველაფერი არაცნობიერი ცნობიერსა და განსაზღვრულ სამყაროში“ (კოდუა, 29).

შემოქმედის მიმართ ასეთი მიდგომა სავსებით გასაგებია. მაგრამ დადგა საკითხი, არის თუ არა შესაძლებელი, რომ ლიტერატურული პერსონაჟი იყოს გმირი, იდეალი, მკითხველის საყვარელი და მისაბამი, თუ ის ტანჯვას არ გაივლის? თითქმის შეუძლებელია აღმოაჩინოთ ლიტერატურული პერსონაჟი, რომელსაც ტანჯვის გარეშე შეიყვარებს მკითხველი. ილია ჭავჭავაძის არჩილიც კი („ოთარაანთ ქვრივი“), რომელიც „კეთილი“ თავადი იყო, მხოლოდ მას შემდეგ ხდება საყვარელი

პერსონაჟი, რაც გიორგიზე დარდს იწყებს და იტანჯება მისი ხვედრით თუ არსებული უთანასწორობით.

„ტანჯვა ქმნის სილამაზეს; რაც უფრო ვიტანჯებით მით უფრო ეძებს სული ლამაზ სახეს, სისრულეს, ხმაშეწყობილობას; მილოსელი ვენერა ისეთი სულის შემოქმედებაა, რომელიც არ იყო კმაყოფილი და იტანჯებოდა, რომელსაც ენატრებოდა სრულყოფილი სილამაზე“ (კაპანელი, 189).

ვფიქრობთ ოთარაანთ ქვრივზე, გლახაზე, ალუდა ქეთელაურზე, ზვიადაურზე, ელგუჯაზე, ელისოზე, ჯოყოლაზე და ცხადი ხდება, რომ ადამიანისთვის მისაბამი და პატივისცემი მხოლოდ ტანჯვაგამოვლილი და ღირსებაშენარჩუნებული ადამიანია. ალ. ყაზბეგი ხომ პირდაპირ გვიცხადებს ხევისბერი გოჩას პირით, კაცი ტანჯვისათვის არის გაჩენილი. თან ეს ტვირთი ისე უნდა ზიდო, რომ ქვეყანა არ გააცინო და ღირსეულის სახელი შეინარჩუნო. კაპანელის აზრით „ტანჯვის ესოდენ მნიშვნელოვანი როლი არავის გაუგია ისე კარგად, როგორც ჯერ კიდევ გაგებას და შეფასებას მოკლებულმა ვაჟა-ფშაველამ“. (კაპანელი, 30). ამ შემთხვევაში მეტად საინტერესოა ვაჟა-ფშაველას მინდიას კაპანელისეული შეფასება. „ვაჟამ შემეცნების წყაროდ გამოაცხადა არა გონება, არამედ ადამიანის გრძნობათა ორგანოების მთელი ერთიანი მოღვაწეობა. მინდია 12 წლის ტანჯვის შემდეგ ნივთს იმეცნებს მთელი თავისი არსებით... „მინდიას“ ფსიქოლოგია მთელი კაცობრიობის ფსიქოლოგიაა“ მინდია, როგორც ფსიქოლოგიური ფენომენი უფრო მაღლა დგას, ვიდრე პრომეთე და ფაუსტი, მასში განხორციელებულია ადამიანის გონის განვითარების ყველა მომენტი...“ (კოდუა, 31)

გავიხსენოთ პერსონაჟი, რომელიც მოსვენებული ცხოვრებით ცხოვრობს, დროს ნებივრობაში და უდარდელობაში ატარებს და მკითხველის საყვარელი პერსონაჟია. მე-19 საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში ლუარსაბსა და დარეჯანზე „ბედნიერი“ ადამიანები ძნელად თუ მოიძებნებიან, თუმცა ისინი მხოლოდ ირონიას და აღშფოთებას იწვევენ მკითხველში. აღარაფეს ვამბობთ გულბოროტ და მრისხანე პერსონაჟებზე_თავადებსა და ჩაფრებზე, რადგან ისინი მხოლოდ სხვისი ტანჯვით იღებენ სიამოვნებას და ვერასოდეს იქნებიან მკითხველისათვის მისაბამი და სამაგალითო ადამიანები.

„ლიტერატურული ნაწარმოების ღირებულება ყოველთვის შეფარდებულია საზოგადოების ფსიქოლოგიასთან; აზრი კარგია, თუკი ესაჭიროება რომელიმე ჯგუფს ან ეპოქას: იდეას პატივს სცემენ იმდენად, რამდენადაც სოციალურ-ისტორიულ შეგრძნებას გამოსახავს; ისტორიაში გასავალი და ფასი აქვს ისეთ აზრებს, რომელნიც ჯგუფური, ან ისტორიული განცდის მაჩვენებელია.“ (გვ. 188)

ყველასთვის ცნობილია როგორი ტანჯვა დაატყდათ თავს ვაჟა-ფშაველას გმირებს. როგორ იბზარება ალექსანდრე ყაზბეგის პერსონაჟების გული და გონება მოულოდნელი უბედურებით, როგორია ილიასა და აკაკის პერსონაჟების ტკივილი, თუმცა ყველა მათგანი ზე-კრიტიკული მგდომარეობის დროს ავლენენ მაღალ მორალურ ღირსებებს და რჩებიან ადამიანებად.

„ღირებულება მხატვრული ნაწარმოებისა იზომება იმის მიხედვით, თუ როგორი ხასიათის სულიერ ამყოლობას იწვევს ჩვენში_თუ ჩვენი სურვილები და განცდებია

გამოხატული, ჩვენ მოგვეწონება, თუ არა და არა“. (კაპანელი,188) და ჩვენც მოგწონს დიდებული ადამიანები ტავიანთი შინაგანი შფოთვებითა და ტკივილებით. მათ ჩადენილი დანაშაულიც კი შეიძლება ვაპატიოთ, იმიტომ რომ დიდი ტანჯვის შედეგად გადადგეს ასეთი ნაბიჯი.

ზემოთ თქმულიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შემოქმედი, როგორც თავად, ასევე თავისი პერსონაჟებით, ტანჯვის გრძელ გზას გადიან, რადგან ტანჯვაში იწრთობა ადამიანის სული.

ცალსახად საწრმუნა, რომ ტანჯვა ჭეშმარიტი ხელოვანის აუცილებელი თანმდევა, თუმცა გამოიკვეთა, რომ თავად პერსონაჟები, რომლებიც ჩვენს ცნობიერებაში რჩებიან ცხოვრების მასწავლებლებად, უდიდესი ტანჯვის გადატანა უწევთ. ადამიანებისთვის საყვარელი პერსონაჟი ის ხდება ვინც სამაგალითოდ გაივლის ტანჯვის რთულ გზას, ხოლო შემოქმედმა თავის პერსონაჟზე არანაკლებ უნდა განიცადოს სულის ტკივილი და ეს შინაგანი შფოთვა მარად უნდა სდევდეს მას.

დამოწმებული ლიტერატურა:

1. კაპანელი, კ. (1989). ფილოსოფიური შრომები. თბილისი:თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
2. კოდუა, ე. (1989). ფილოსოფიური შრომები. თბილისი:თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

„A man is born to be suffered“ _ literary-philosophical aspects

Shiashvili Irma

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Kakhashvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The present scientific work outlines “the idea of suffering” as an essential part of author and characters. Studying author’s spiritual world is one of the distinguished matters. Profound analysis of writers’, artists’ or musicians’ biography was always taken place and it is obvious that author’s real-life events and personal pains have a great impact on their works. The article underlines the viewpoint of Georgian philosopher and writer, Konstantine Kapaneli worked at the beginning of the twentieth century, who dedicated serious transactions to “the idea of suffering”. He considers that only private ideas are the main determinants of creation. The fact that all authors pass their peculiar, private way of suffering is also noted in the article. There exists a delighted, light-hearted author. Even in Georgian literature, dated by 19th century, all authors passed their “cursing and damning way”; together with feeling love from people they have endured terrible strokes or they couldn’t bear the world injustice.

The article deals with the matter of literary character as well. In particular, is it possible

to become reader's favorite and worthy character without suffering? It's almost impossible to find out a literary character who is beloved without torturing. The same thing can be said about Ilia Chavchavadze's Archili ("Otaraant Kvrivi"/Otar's Widow). He was a "kind" nobleman who becomes a favorite character only after starting grief for Giorgi and suffers with his fate or existing inequality. The article emphasizes that it's almost impossible to find out a literary character beloved by readers without torturing. Their spiritual world gets more and more beautiful after suffering.

We can hardly find characters having a relaxed, calm life, spending time in carelessness and at the same time are the favorite ones of readers. Literary characters mentioned in the article suffer with the strikes of misfortune, though all of them reveal high moral dignities during an over-critical condition and still remain humans.

In the article it is noted that the author himself and even his characters pass a long way of suffering and the latter facilitates hardening their spirits. Convincingly it is worth mentioning that suffering is an important accompanying thing for a professional artist. It was revealed that only those characters, who have to endure the greatest suffering, stay forever in our mind as life instructors.

Key words: "the idea of suffering", Konstantine Kapaneli, author's way of suffering, Georgian literature of 19th century, inevitability of character's suffering.